

BORGSMO KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Borgsmo församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2007*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

BORGSMO KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Borgsmo församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Borgsmo kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Borgsmo kapell	4
Kyrkogårdens historik	4
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	6
Beskrivning av kyrkogården	8
Beskrivning av enskilda kvarter	20
Kvarter 1-5	20
Kvarter 7	24
Källor	25
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	26
Förklaring till exempellistan	26
Utvärderingskarta	27
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m.m. och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144)

säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på

gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Jeannette Kreutz, Östergötlands läns museum 2007. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur den ekonomiska kartans blad, 086 83 Borg, utgiven 1981.

BORGSMO KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkogården ligger intrigerad i stadsbebyggelsen i Norrköpings sydvästra utkant inom tätbebyggt område. Ett koloniträdgårdsområde ligger på kyrkogårdens sydöstra sida. På dess nordvästra sida sträcker sig en väg. Sydost om kyrkogården ligger Skarphagen, en mindre stadsdel med skola, vårdhem och centrum med ett fåtal affärsverksamheter.

Borgsmo kapell

Kapellet invigdes samma år som kyrkogården invigdes, 1926. Vid slutet av 1970-talet byggdes kapellet ut. I samband med denna utbyggnad, anlades minneslunden. Det är åttakantigt och har vit spritputs med grå sockel, koppartak med ett klot med ett kors i toppen. Fram till porten på den västra sidan sträcker sig en plattgång av betongplattor med grus på. Denna flankeras av låga, perenna rabatter. På dess södra sida finns en källarnedgång med en trappa. Trappträcket är av järnsmide bestående av lodräta stänger. Fönstren är vitmålade. De fönster som hör till den ursprungliga byggnaden utgörs av lunettfönster med liten spröjs. De nyare fönstren är rektangulära med spröjs som delar in rutorna i sex rutor. På den östra väggen sitter en väggdekoration med sju flygande fåglar.

1997 renoverades kapellet.

Kyrkogårdens historik

Kyrkogården anlades under 1920-talet och invigdes 1926. Dess utbredning är i stort sett densamma sedan dess. De ursprungliga kvarteren verkar ha varit det som idag benämns kvarter 1, 2, 4 och 5. Kvarter 3 och 7 har tillkommit senare. Kvarter 6 finns med som ett kvarter på kartan men det används inte som begravningsmark. Mittgången på kyrkogården som går i öst-västlig riktning från kapellet, samt den nord-sydliga gången som delar av den första gången, är desamma som fanns vid invigningen av kyrkogården. När kapellet byggdes ut, och minneslunden anlades vid slutet av 1970-talet, lades kyrkogårdens östliga del om. Strax utanför kapellets östra sida fanns det tidigare parkeringsplatser. När marken där istället kom att användas till minneslund, förlades den nya parkeringen utanför kyrkogården på den norra sidan.

1963 invigdes klockstapeln vid en ceremoni där kontraktsprost Thorén höll invigningstal. Klockstapeln är ett verk av den kände norrköpingsarkitekten Kurt von Schmalensee och kostade totalt 25 000 kr att uppföra.

Kvarter 2 var tidigare avsett för allmänna gravar, s.k. linjegravar. Dessa har i stor utsträckning tagits bort. När läns museet gjorde en inventering av kyrkogården 1988 fanns det fler linjevårdar kvar än dagens tre. Det fanns bland annat några låga, vita träkors, en typisk gravvård för linjegravar.

Vidare upplyser denna inventeringsrapport från 1988 att det då fanns manskapsbodar med brunmålad träpanel i det sydöstra hörnet. Det finns idag en enkel förrådsbyggnad där, som troligtvis har tillkommit senare. De byggnader som inventeringen syftar på har rivit. Kanske i samband med att den nya ekonomibyggnaden uppfördes 2002, se nedan.

Väster om kyrkogården finns ett grönområde som ännu inte tagits i anspråk. Detta är avsett att användas som kyrkogårdsmark vid en framtida utvidgning. Enligt uppgift fanns det tidigare en hög granhäck på den västra sidan. Den togs ned, i samband med att en ekonomibyggnad uppfördes i det sydvästra hörnet 2002. Två granar står kvar på den västra sidan. Dessa markerar troligen var granhäcken tidigare stod.

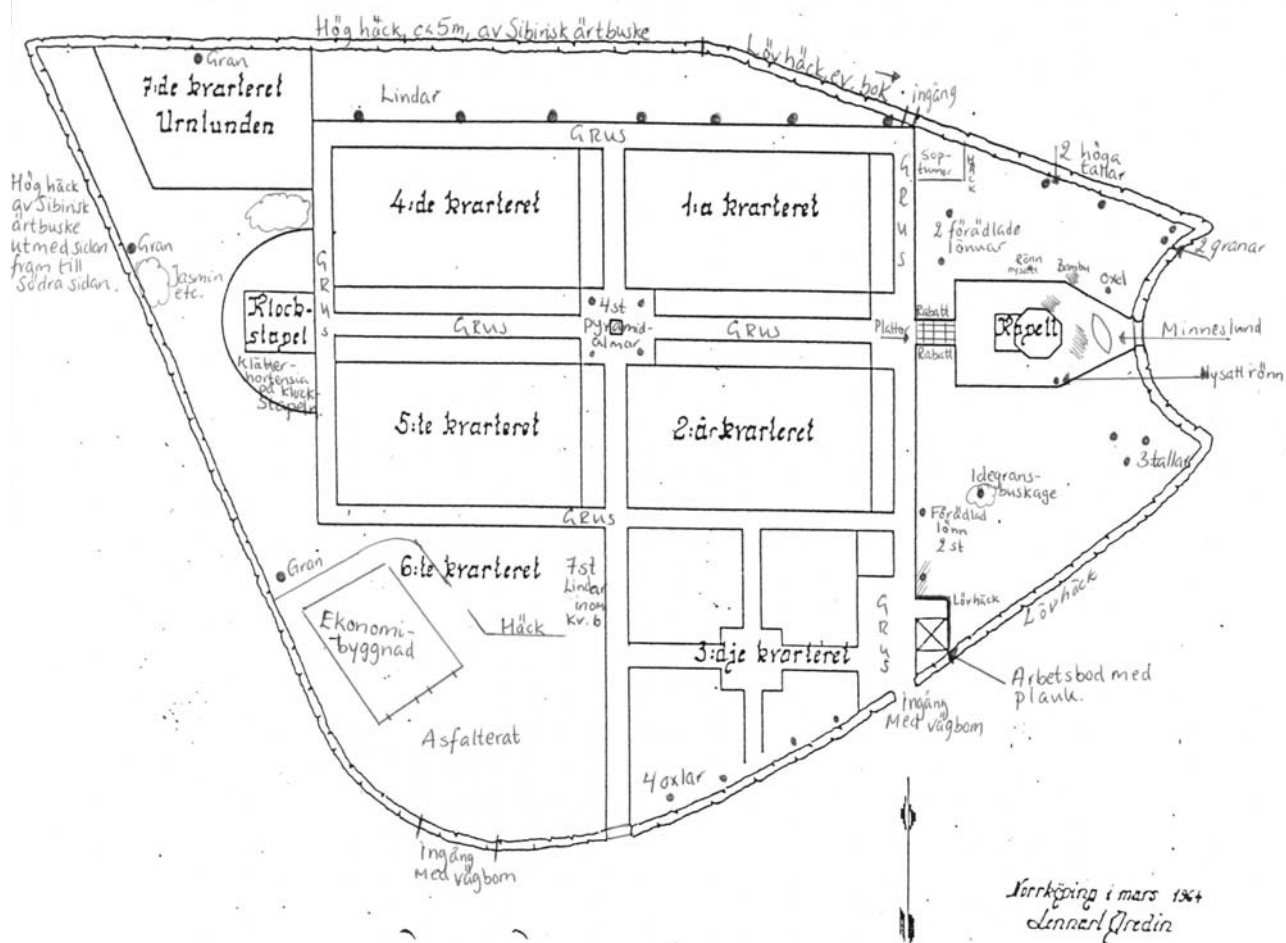
Den ekonomiska kartan från 1947 nedan, visar att det tidigare fanns en stor rundad parkering på kapellets östra sida. Parkeringen är numera förlagd på den norra sidan av kapellet.

Utsnitt ur den ekonomiska kartans blad, 086 83 Borg från 1947.

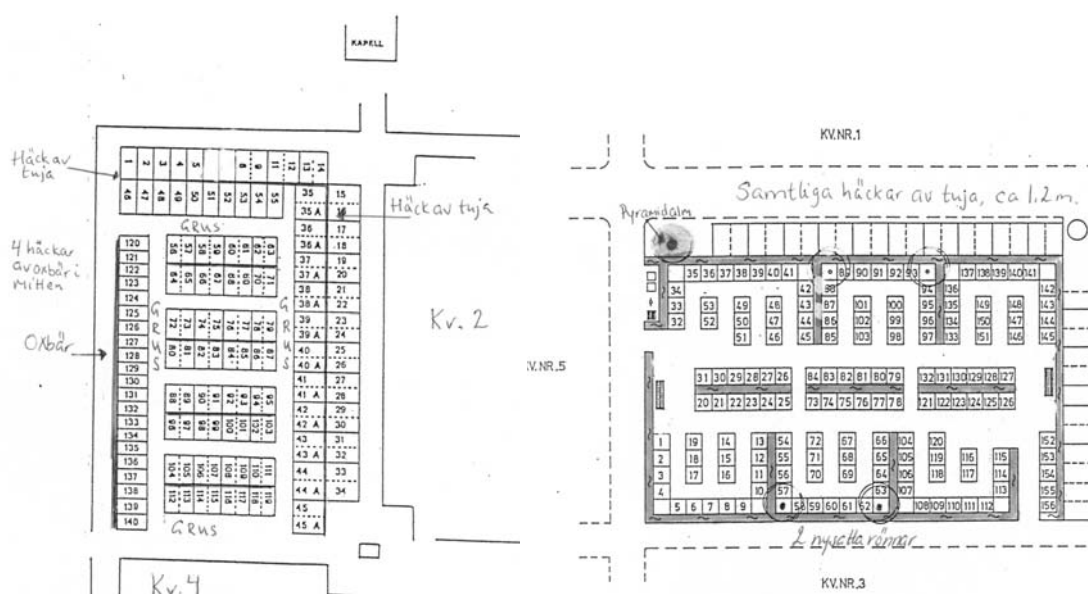
Boråsno Kyrkogård
Skala 1:400

Skala 1:400

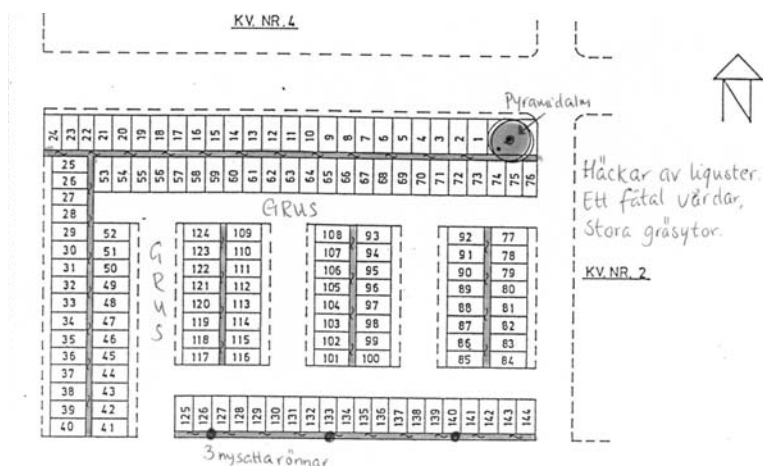

Översiktskarta över Borgsmo kyrkogård visande vegetation, kvartersindelning etc.

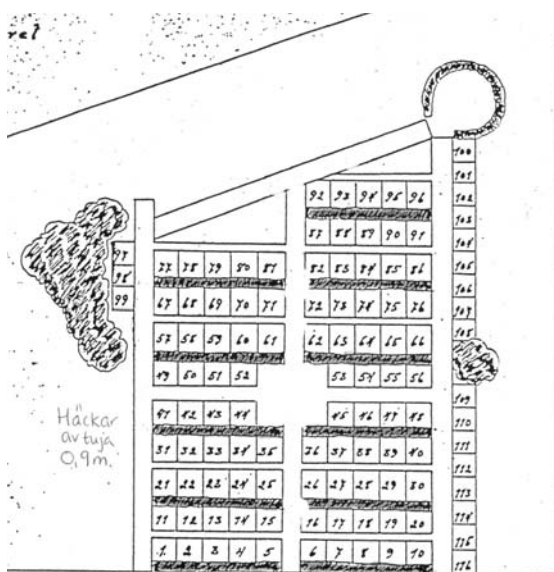
Nedan följer kvarterskartor visande vegetation, gångar etc.

Kv. 1 och 2.

Kvarter 5.

Kvarter 7.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består av sju kvarter med i huvudsak moderna likartade vårdar i olika graniter. Det finns ett fåtal linjevårdar kvar.

Allmän karaktär

Kyrkogården domineras av den strikta karaktär som rygghäckarna ger. Kvarter 1, 4 och 5 är relativt likartade med dess system av rygghäckar. Kvarter 2 har strukturerats om, häckar har planterats i öst-västlig riktning och i stort sett alla av de tidigare linjevårdsgravarna har tagits bort. Den nya gravkartan för kvarter 2 är daterad 1987. Kvarter 5 har nyligen tagits i anspråk. Kvarter 6 däremot används inte som begravningsmark utan utgörs av stora gräsytor med träd. Arbetslokal finns i det sydvästra hörnet. Kvarter 7 är ett umgravskvarter beläget i det nordvästra hörnet.

Kvarter 3 med arbetslokalen i bakgrunden.

Omgärdning

Kyrkogården inramas av en lövad häck på samtliga sidor. Utmed halva den norra sidan och hela den västra sidan består omgärdningen av en ca 5 m hög häck av Sibirisk ärtbuske. Övriga sidor täcks av en 2 m hög häck av bok. Det finns utmed grusgången på den norra sidan, längs med kvarter 1 och 4, en rad med sju höga lönnar.

Ingångar

Norr: en ingång, utan grind, leder in till kyrkogården.

Söder: två vägbommar av metall finns på denna sida. Den ena mitt för den norra ingången och den andra vid ekonomibyggnaden i det sydvästra hörnet. Ingångarna är tillräckligt stora för att större arbetsfordon ska kunna komma in på kyrkogården.

Ingångar på norra och södra sidan. Vägbommen finns mittemot den norra ingången. Åt väster på den södra sidan finns ytterligare en vägbom.

Runt kyrkogården finns en häck av bok. På den ena halvan av den norra sidan, mot väster, samt på den västra sidan, finns en högre häck av Sibirisk ärtbuske.

Vegetation

I samtliga kvarter, utan kvarter 6 som ännu inte är taget i anspråk, finns system med rygghäckar. I samtliga kvarter, utom 5 och 6, består de av tuja. Det finns i kvarter 1 och 4 även häckar av oxbär. I kvarter 5 finns häckar av liguster. Centralt på kyrkogården är fyra pyramidalmar. De bildar en fyrkant och står i kvarter 1, 2, 4, 5. I kvarter 2 och 5 finns nysatta rönnar, två respektive tre st. Längs den södra sidan i kvarter 3 står fyra oxlar. I det som utgör kvarter 6, i det sydvästra hörnet, finns sju höga lindar. Utmed den västra sidan finns två höga granar samt diverse lövbuskage. En trädkrans bestående av sju lönnar finns längs med kvarter 1 och 4s norra sida. Utanför kvarter 7 finns en hög gran. Slutligen finns diverse lövbuskage, lövträd, tallar och granar på den östra sidan, i området vid minneslunden. Där finns också perenna rabatter med gröna växter och blommor.

Gångsystem

Ingången på den norra och södra sidan ligger mitt emot varandra och mellan dem sträcker sig en grusgång. Mellan samtliga kvarter löper grusgångar i ett rutnätsmönster. Grusgångar finns inom en del kvarter, se vidare på respektive kvarterskarta.

En hög och tät trädkrans av lönn finns på den norra sidan.

Rygghäckar av tuja är vanliga på Borgsbo kyrkogård.

I det sydvästra hörnet, kvarter 6, finns flera höga lindar.

Gravvårdstyper

Kyrkogården består till största delen av moderna, likartade vårdar i olika typer av graniter. Ett par äldre, tidstypiska familjegravar från 30-50-talen finns. Medan dessa är låga och breda, är vårdar från senare tid något smalare. Ett fåtal något mer högresta vårdar finns också. Kvarter 2 har tidigare utgjorts av linjevårdsgravar. Det finns numera endast ett par kvar. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att begravingarna skedde på rad varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Det verkar som om systemet från början inte innebar någon direkt statuskillnad, men under 1800-talet kom det att övergå till att bli en gravform för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Dessa vårdar är i regel små och enkelt utförda. De är lätta att känna igen då de står i årtalsordning. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att linjevårdar bevaras för att ordningen på gravläggningarna ska kunna följas och då de minner om ett äldre, inte längre aktuellt begravningsätt.

Endast ett fåtal av vårdarna på Borgsmo kyrkogård är märkta med någon titel. Det var vanligare i äldre tid att titlar sattes ut på gravvården. Ibland kan även någon bild illustrera vad den döde arbetade med. I kvarter 5 finns en vård med en bild av en spårvagn. Den tyder på att den döde arbetat inom spårvagnstrafiken. Spårvagnarna utgör ett typiskt inslag i Norrköpings stadsbild.

De titlar som förekommer på denna kyrkogård är fotograf, f.d. hemmansägare, byggmästaren, järnhandlare, kommunalrådet, lantbrukare, kapten, kyrkoherde samt lantbrukarparet. Ett par av vårdarna är tillägnade "Min Mamma", "Vår Mamma" och "Vår käre far". På en vård finns "titeln" "Drömmaren". Denna vård står till minne av en ung pojke. Äldre vårdar är många gånger korsformade. På Borgsmo kyrkogård finns två vårdar, den ena är ett järnkors med glas i mitten, och den andra är ett kors i granit. Medan korsformade vårdar hör den äldre traditionen till, hör de hjärtformade vårdarna till en modern sed. Det finns ett par hjärtformade vårdar på Borgsmo kyrkogård. Då de utgör ett sentida inslag, en helt ny tradition, har de ett visst kulturhistoriskt värde då det är intressant att studera hur gravvårdar sett ut genom tiderna. Vården över paret Emma och Otto Tyman, döda 1931 respektive 1932 är den äldsta daterade våarden på kyrkogården. Denna finns i kvarter 1.

Den vänstra våarden är den äldsta daterade våarden på kyrkogården. Den är från 1931. Den högra våarden är ovanlig för kyrkogården, då det här inte finns så många högresta vårdar.

Tre linjevårdar finns kvar i kvarter 2. Detta kvarter var tidigare avsett för linjevårdar men efter hand har dessa tagits bort och kvarteret har strukturerats om.

Odaterad, tidstypisk familjegrav från uppskattningsvis 1930-50-talet. Den högra vårdan har formen av ett kors. Det är en äldre, ålderdomlig typ av vård.

De flesta av vårdarna är av detta, moderna, likartade slag, som dessa i kvarter 3.

Lokalhistoriskt intressant för Norrköping är den vänstra vårdan med en spårvagn. Den högra vårdan är ett ovanligt järnkors med en rund glasplatta i mitten.

Minneslund

Denna är belägen på den östra sidan av kapellet. Den invigdes den 7/10 1980 och blev då den femte i Norrköping. Området där askan gravsätts är ca 1200 kvadratmeter. En 2 m hög häck anlades runt om minneslunden, (den yttre omgärningen som ännu finns kvar). Minneslunden utgörs av en grusad yta med växtplantering av olika prydnadsgräs, gröna växter, bambu m.m. En låg, svängs stenmur med plats för blomvaser är vänd mot en stenlagd yta med ett vattenkar med en fisk som sprutar vatten ned i karet. Bakom denna finns en perenn rabatt med låg funkia, hosta. Två metallskåp för gravljus finns i minneslunden. Området bakom denna anläggning utgörs av en stor gräsmatta där askorna begravs. Några tallar och en oxel står på gräsmattan.

Fotona visar minneslunden.

Bilden ovan visar vattenkaret i minneslunden.

Byggnader

Ett gravkapell uppfört 1926 finns på den östra sidan av kyrkogården. Det är åttakantigt och har under senare tid byggts ut runt om på alla sidor. Det har vit spritputs med grå sockel, koppartak med ett klot med ett kors i toppen. Fram till porten på den västra sidan sträcker sig en plattgång av betongplattor med grus på. Denna flankeras av låga, perenna rabatter. På dess södra sida finns en källarnedgång med en trappa. Trapppracket är av järnsmide bestående av lodräta stänger. Fönstren är vitmålade. De fönster som hör till den ursprungliga byggnaden utgörs av lunettfönster med liten spröjs. De nyare fönstren är rektangulära med spröjs som delar in rutorna i sex rutor. På den östra väggen sitter en väggdekoration med sju flygande fåglar. Se bilderna nedan för närmare information.

Gravkapellets västra sida.

Östra, respektive södra sidan av gravkapellet.

Källarnedgång på den södra sidan.

En klockstapel finns på den västra sidan i mittgångens västra förlängning mellan kvarter 4 och 5. Denna tillkom 1963 till en kostnad av 25 000 kr. Stadsarkitekten i Norrköping, Kurt von Schmalensee, har ritat klockstapeln. Den är byggd av cement och har ett sadeltak av koppar. Den täcks sommartid av grönskande hortensia.

Klockstapelns östra respektive norra sida.

I kyrkogårdens sydöstra hörn finns en enkel arbetsbod för kyrkogårdens maskiner och redskap. Denna täcks av ett tak av korrigerad plåt och med en enkel framsida med dörrar av brädor. På den södra och östra sidan av skjulet finns en häck av bok, medan det på den norra sidan finns ett plank. Utmed planket finns bortplockade gravvårdar undanställda tillfälligtvis. Ett par av dem tycks för övrigt utgöras av gamla linjevårdar, exempelvis en anonym vård märkt "FAR" från 1949.

Arbetsbod/redskapsskjul.

Bilderna ovan och nedan visar borttagna gravvårdar utanför arbetsboden.

I det sydvästra hörnet finns en relativt nybyggd ekonomibyggnad, se bilder nedan. Den är vitputsad med svart plåttak och med gråa garageportar och fönsteromfattningar. Denna byggnad används dels som garage för arbetsfordon och dels som personalutrymme med köksavdelning. Utanför byggnaden på dess östra sida, finns en stor asfalterad yta. Kompost, jord- och grusförvaring jämte sopcontainer finns där.

Ekonomibyggnadens östra sida samt nedan dess norra sida.

Övrigt

Till kvarteren hör en sådan nummerskylt i granit som bilden nedan visar. Runt omkring ligger gatstenar och bildar en fyrkant runt kvartersskylten.

Kulturhistorisk bedömning

Borgsmo kyrkogård med dess kapell, klockstapel, kvartersindelning, och omgärdning, utgörs av en tidstypisk anläggning med **höga kulturhistoriska värden**? Det största värdet består av det som den rumsliga uppfattningen ger med dess kvartersindelning, system av häckar och gångar och vegetation. Häckar och gångar skapar den strikta karaktären. Ett stort värde har kapellet, från 1926, som är samtida med kyrkogården.

Då kyrkogården bara är drygt 80 år gammal finns det inte några gamla gravvårdar. Det finns ändå några vårdar som har ett högt kulturhistoriskt värde. Det är bland annat de vårdar som har någon titel. Titlar på gravvårdarna kan berätta mycket om en trakts näringsliv och sociala struktur. Det finns inte så många titelvårdar, endast nio. De yrken som nämns är fotograf, f.d. hemmansägare, byggmästaren, kapten, järnhandlare, kommunalrådet, lantbrukare, kyrkoherde samt titeln lantbrukarparet. Vidare finns det vårdar där det står skrivet vem de tillägnas åt som "Min Mamma", "Vår Mamma" och "Vår käre far". En vård över en ung pojke som dog endast 20 år gammal har "titeln" "drömmaren".

Det finns två vårdar som har formen av ett kors. Den ena är av granit och den andra är av järnsmide med en rund glasplatta med inskription i mitten. Korsformade vårdar är en ålderdomlig typ av vård. Det finns också vårdar som har formen av ett hjärta. De utgör istället en helt ny typ av gravvård, vilket medför ett visst kulturhistoriskt värde.

Det finns tre linjevårdar kvar i kvarter 2 som tidigare varit avsett för allmänna linjen. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att begravningsarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början tycks systemet inte ha inneburit någon direkt statusskillnad, men kom under 1800-talet att övergå till att bli en gravform för dem som inte ville eller kunde betala för

en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att linjevårdar bevaras för att ordningen på gravläggningen ska kunna följas och då de utgör ett inte längre aktuellt begravningssätt.

De stora familjegravar som finns har ett kulturhistoriskt värde. Många gånger är de odaterade men är i regel från 1930-50-talet.

Klockstapeln, som uppfördes 1963, ritades av den kände stadsarkitekten i Norrköping, Kurt von Schmalensee. Den står mittemot kapellet på den motsatta sidan av kyrkogården och passar väl in på kyrkogården.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter 1-5

Kvarteren har en likartad karaktär och beskrivs därför tillsammans.

Allmän karaktär

Dessa kvarter har en i huvudsak strikt karaktär som systemen med rygghäckar och gångar skapar.

Grusgång mot kapellet genom kvarter 1 och 4 på den vänstra sidan och kvarter 2 och 5 på den högra sidan.

Omgärdning

Runt om kvarter 1, 2, 4 och 5, sträcker sig grusgångar. Kvarter 3 ligger på den södra sidan av kvarter 2. Detta kvarter har den södra omgärdningen på dess södra sida, samt grusgång på den östra och norra sidan. På dess västra sida finns en större asfalterad yta. Ekonomibyggnaden ligger i detta hörn av kyrkogården.

På den norra sidan av kvarter 1 och 4 finns en trädkrans bestående av sju lindar.

Ingångar

Via grusgångar nås alla kvarter. Kvarter 1, 2, 4 och 5 ligger mitt inne på kyrkogården medan kvarter 3 ligger på den södra sidan. En bred grusgång med en vägbom leder in till kyrkogården på den östra sidan av kvarter 3.

Vegetation

De flesta häckar i kvarteren är av tuja. I kvarter 1 och 4 finns också i mitten av kvarteren häckar av oxbär. I kvarter 5 består samtliga häckar av liguster. I kvarter 5 och i kvarter 2 finns tre respektive två nysatta rönnar. Längs den södra sidan i kvarter 3 står fyra oxlar i trädkrans.

Exempel på rygghäckar, här i kvarter 3 sett mot väster.

I kvarter 2 har en omstrukturering skett och nya häckar har planterats. I förgrunden syns för övrigt de tre enda kvarvarande linjegravvårdarna.

I kvarter 5 finns tre nysatta rönнар. Detta kvarter har för övrigt ännu inte många gravvårdar.

Gångsystem

Inom kvarter 1, 3, 4 och 5 finns grusgångar. För närmare information om var dessa gångar finns, se respektive kvarterskarta.

Gravvårdstyper

Eftersom kyrkogården är så pass ung, är de äldsta gravvårdarna från 1930-talet. De flesta är dock betydligt yngre. Vårdar med likartat utseende i olika typer av graniter dominerar. Den äldsta daterade vården finns i kvarter 1, nr 10. Denna restes till minne av paret Emma och Otto Tyman, döda 1931 respektive 1932.

Ett par äldre, tidstypiska familjegravar från 30-50-talen finns. Medan dessa är låga och breda, är vårdar från senare tid något smalare. Ett fåtal något mer högre stående vårdar finns också. Kvarter 2 har tidigare utgjorts av linjevårdsgravar. Det finns numera endast ett par kvar. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att begravingarna skedde på rad varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Det verkar från början som om systemet inte innebar någon direkt statusskillnad, men under 1800-talet kom det att övergå till att bli en gravform för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Linjevårdarna är i regel små och enkelt utförda. De är lätta att känna igen då de står i årtalsföljd. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att linjevårdar bevaras för att ordningen på gravläggningarna ska kunna följas och då de minner om ett äldre, inte längre aktuellt begravningsätt.

Endast ett fåtal av vårdarna på Borgsmo kyrkogård är märkta med någon titel. Det var vanligare i äldre tid att titlar sattes ut på gravvården. Ibland kan även någon bild illustrera vad den döde arbetade med. I kvarter 5 finns en vård med en bild av en spårvagn. Den tyder på att den döde arbetat inom spårvagnstrafiken. Spårvagnarna utgör ett typiskt inslag i Norrköpings stadsbild.

De titlar som förekommer på denna kyrkogård är fotograf, f.d. hemmansägare, byggmästaren, järnhandlare, kommunalrådet, lantbrukare, kapten, kyrkoherde samt lantbrukarparet. Ett par av vårdarna är tillägnade "Min Mamma", "Vår Mamma" och "Vår käre far". På en vård finns "titeln" "Drömmaren". Denna vård står till minne av en ung pojke. Äldre vårdar är många gånger korsformade. På Borgsmo kyrkogård finns två vårdar, den ena är ett järnkors med glas i mitten, och den andra är ett kors i granit. Medan korsformade vårdar hör den äldre traditionen till, hör de hjärtformade vårdarna till en modern sed. Det finns ett par hjärtformade vårdar på Borgsmo kyrkogård. Då de utgör ett sentida inslag, en helt ny tradition, har de ett visst kulturhistoriskt värde då det är intressant att studera hur gravvårdar sett ut genom tiderna. Ett par exempel på dessa hjärtformade vårdar finns medtagna på exempellistan.

Till vänster, den äldsta vårderna från 1931.

I mitten, en linjevård, samt till höger en vård med titel Kommunalrådet från 1975.

Vård från 2004 med titeln Lantbrukarparet.

I mitten, ett järnkors med en rund glasplatta för inskription. Denna är från 1996.

Den högra vårderna i kvarter 5 från 2004 har en bild av en spårvagn.

Byggnader

På kyrkogården finns ett kapell, en klockstapel samt i det sydvästra hörnet en ekonomibyggnad. Alla dessa byggnader finns upptagna under den allmänna beskrivningen för kyrkogården.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

I dessa kvarter består det största kulturhistoriska värdet av strukturen med rygghäckar och gångar. Det är de som skapar den strikta, tidstypiska karaktären.

Då kyrkogården endast är drygt 80 år gammal finns det inte några gamla gravvårdar. Det finns ändå några vårdar som har ett högt kulturhistoriskt värde. Det är bland annat de vårdar som har någon titel. Titlar på gravvårdarna kan berätta mycket om en trakts näringsliv och social struktur. Det finns inte så många titelvårdar, endast åtta. De yrken som nämns är fotograf, f.d. hemmansägare, kapten, byggmästaren, järnhandlare, kommunalrådet, lantbrukare, kyrkoherde samt titeln lantbrukarparet. Vidare finns det vårdar där det står skrivet vem de tillägnas åt som "Min Mamma", "Vår Mamma" och "Vår käre far". En vård över en ung pojke som dog endast 20 år gammal har "titeln" "drömmaren". Den äldsta vården som är daterad är från 1931.

Det finns två vårdar som har formen av ett kors. Den ena är av granit och den andra är av järnsmide med en rund glasplatta med inskription i mitten. Korsformade vårdar är en ålderdomlig typ av vård. Det finns också vårdar som har formen av ett hjärta. De utgör istället en helt ny typ av gravvård, vilket medför ett visst kulturhistoriskt värde.

Det finns tre linjevårdar kvar i kvarter 2 som tidigare varit avsett för allmänna linjen. Systemet med linjevårdar växte fram i slutet av 1700-talet och innebar att begravningsarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar och andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början tycks systemet inte ha inneburit någon direkt statusskillnad, men kom under 1800-talet att övergå till att bli en gravform för dem som inte ville eller kunde betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet linjevårdar togs bort. Det är av vikt att linjevårdar bevaras för att ordningen på gravläggningen ska kunna följas och då de utgör ett inte längre aktuellt begravningsätt.

De stora familjegravar som finns har ett kulturhistoriskt värde. Många gånger är de odaterade men är i regel från 1930-50-talen.

Kvarter 7

Detta är det senast tillkomna kvarteret och ligger i det nordvästra hörnet. Gravarna utgörs av urngravar och är i stort sett fullbelägg.

Allmän karaktär

Strikt karaktär med rygghäckar av tuja.

Omgärdning

På dess östra sida går en grusgång mellan kvarter 7 och 4. På den norra och västra sidan avgränsar den yttre omgärdningen med ytterhäcken kvarteret. Söder om kvarter 7 finns en gräsyta med buskar. På denna gräsmatta står klockstapeln.

Ingångar

Kvarteret ligger i det nordvästra hörnet av kyrkogården och nås via grusgången på den östra sidan.

Vegetation

Samtliga rygghäckar är av tuja, ca 0,9 m och sträcker sig i nord-sydlig riktning.

Gångsystem

Mellan gravraderna finns gångar av gräs.

Gravvårdstyper

Kvarteret består endast av sentida, likartade gravvårdar i olika typer av graniter. Detta kvarter är avsett för urnor, därför står gravvårdarna mycket tätt. Det är i stort sett fullbelagt i kvarteret.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

I och med att detta kvarter är så pass nytt, är de kulturhistoriska värdena inte så höga. En vård har ett visst kulturhistoriskt värde då den utgörs av en hjärtformad gravvård. Hjärtformade gravvårdar är en ny företeelse, och är intressanta vid studier av hur gravvårdar sett ut i olika tider. Vidare är det karaktären med de strikta raderna av gravvårdar som är intressant för kvarteret.

Källor

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Muntliga uppgifter Bert Tenselius, teknisk chef, Tekniska avdelningen – fastigheter, Svenska kyrkan i Norrköping.

Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m.m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

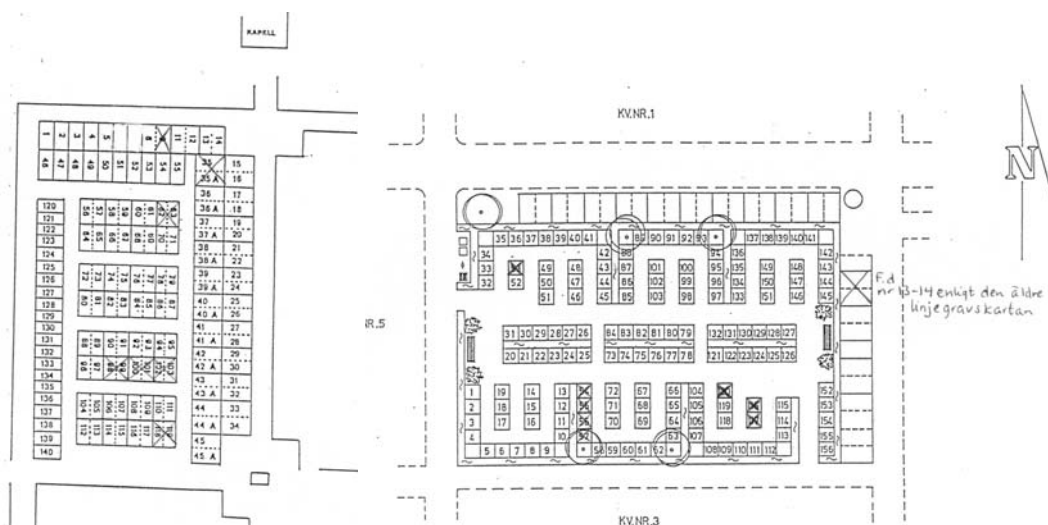
Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m.m.

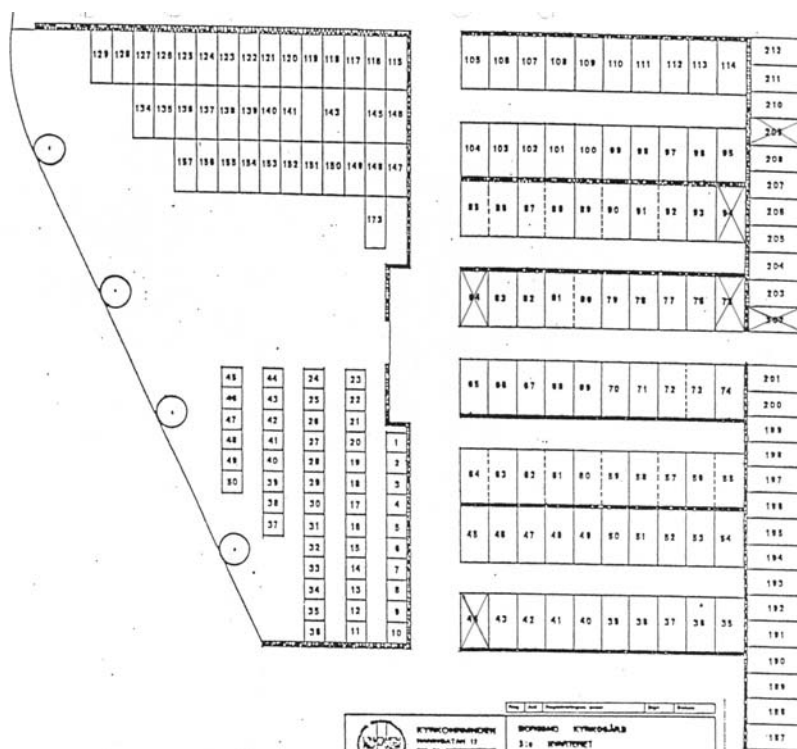
Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

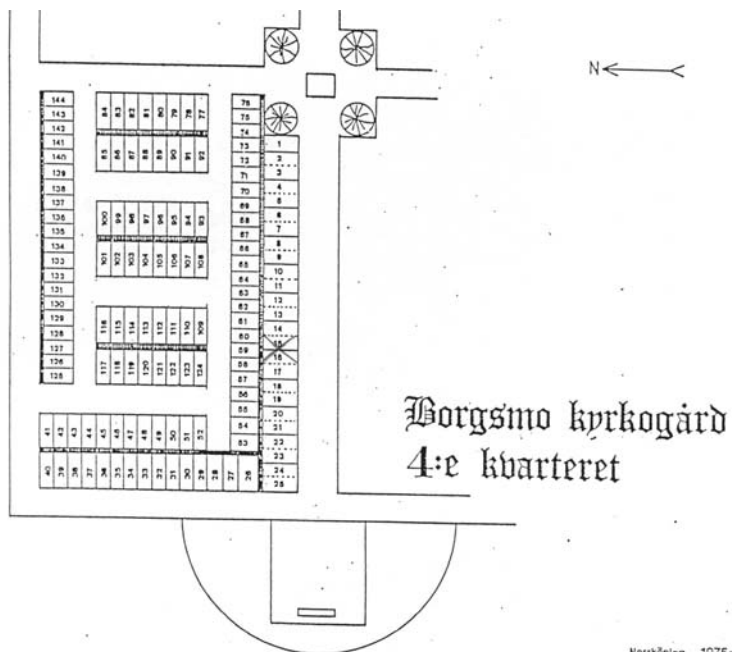
Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Nedan följer kartor över de olika kvarteren. Kulturhistoriskt intressanta gravvårdar är markerade med ett X.

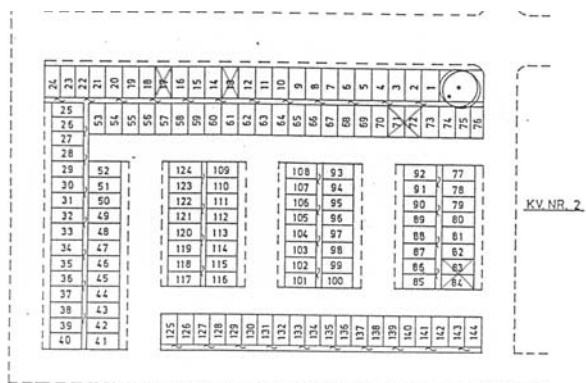

Till vänster kvarter 1, till höger kvarter 2 samt nedan kvarter 3.

Norrköping 1975-

		Kyrkans Allians HÄNGGATAN 12 602 24 NORRKÖPING TEL. 011-10 87 20	
Kyrkans Allians 860805		BORGSMO KYRKOGÅRD Kv. nr. 5 Skala 1:200 86 08 05	

Kvarter 5.

